

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-21>

В. А. Лаврінєнко

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4531-7127>

 lavrinenko.vitaliy@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ІЗ РІЗНОЮ САМООЦІНКОЮ

Стаття присвячена теоретичному та емпіричному вивченню показників особистісного потенціалу студентів-психологів із різною самооцінкою. Представлено узагальнені результати наукових пошуків фахівців-психологів відносно проблематики особистісного потенціалу суб'єкта навчально-професійної діяльності, сформульоване визначення особистісного потенціалу студента-психолога. Особистісний потенціал студента-психолога визначено як інтегральну властивість майбутнього фахівця, що утворюється за підсумком включення його в діяльність і складається із функціональних компонентів-ресурсів – особистісних здібностей, професійних знань, професійно-значущих особистісних властивостей.

У статті проаналізовано показники особистісного потенціалу студентів-психологів із різними рівнями самооцінки. У якості діагностичних показників особистісного потенціалу визначено особистісні характеристики студентів-психологів та показники їх організаційних та комунікативних здібностей. З огляду на визначені показники до діагностичного арсеналу увійшли: методика дослідження самооцінки особистості (за Т. Дембо і С. Я. Рубінштейн), «Особистісний опитувальник ОПКДЕ» (Н. Рейнвальд, за описом І. П. Корчуганової) та методика «Дослідження комунікативних та організаторських схильностей» (за В. В. Синявським, Б. А. Федоришиним).

Встановлено, що самооцінка виступає вагомим чинником особистісного потенціалу студентів-психологів. Зокрема, студенти-психологи, які характеризуються підвищеними показниками самооцінки, характеризуються вищими рівнями організованості, працьовитості та реалізації комунікативних і організаторських здібностей у навчально-професійній діяльності. Ці якості утворюють сформований їх особистісний потенціал. Натомість студенти-психологи з низькою самооцінкою характеризуються зниженими пізнавальними потребами, працьовитістю, комунікативними й організаторськими здібностями, труднощами в самоорганізації, що засвідчує знижений показник їх особистісного потенціалу та неготовність до професійної діяльності в майбутньому.

Ключові слова: особистісний потенціал, майбутні психологи, особистісний потенціал студентів-психологів, показники особистісного потенціалу студентів-психологів, особистісні характеристики майбутніх психологів, професійне становлення майбутніх психологів, комунікативні і організаторські здібності студентів, самооцінка майбутніх психологів.

V. A. Lavrinenko

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, Ukraine

PSYCHOLOGICAL RESEARCH OF PERSONAL POTENTIAL INDICATORS OF PSYCHOLOGIST STUDENTS WITH DIFFERENT SELF-ESTEEM

The article is devoted to the theoretical and empirical study of indicators of personal potential of psychology students with different self-esteem. The generalized results of scientific research by psychologists on the issues of the personal potential of the subject of educational and professional activity are presented, and the definition of the personal potential of a psychology student is formulated. The personal potential of a student psychologist is defined as an integral property of a future specialist, which is formed as a result of his inclusion in the activity and consists of functional components-resources – personal abilities, professional knowledge, professionally significant personal properties.

The purpose of the publication is to analyze the indicators of the personal potential of psychology students with different levels of self-esteem. As diagnostic indicators of personal potential, the personal characteristics of psychology students and indicators of their organizational and communicative abilities are determined. Given the identified indicators, the diagnostic arsenal included the following methods: the questionnaire of researching personality self-esteem (according to T. Dembo and S. Ya. Rubinshtein), the "Personality Questionnaire OPKDE" (N. Reinwald, according to the description of I. P. Korchuganova), and the questionnaire "Researching communicative and organizational tendencies" (according to V. V. Sinyavsky, B. A. Fedoryshyn).

It has been established that self-esteem is a significant factor in the personal potential of psychology students. In particular, psychology students who are characterized by increased self-esteem are likely to be characterized by higher levels of organization, hard work, and the implementation of communicative and organizational skills in educational and professional activities. These qualities form their formed personal potential. In contrast, psychology students with low self-esteem are characterized by reduced cognitive needs, hard work, communication and organizational skills, and difficulties in self-organization, which indicates a reduced indicator of their personal potential and unpreparedness for professional activity in the future.

Key words: personal potential, future psychologists, personal potential of psychology students, indicators of personal potential of psychology students, personal characteristics of future psychologists, professional development of future psychologists, communicative and organizational skills of students, self-esteem of future psychologists.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. В умовах сучасного стану суспільства, переорієнтації політичних та соціально-економічних відносин у складний воєнний час, виникнення постійних стресових ситуацій ставляться високі вимоги до інтелектуального, особистісного й емоційно-вольового потенціалу особистості сучасного фахівця-психолога. Саме спроможність до реалізації максимально можливого особистісного потенціалу виступає однією з найвагоміших професійних характеристик сучасного фахівця-психолога, що надає йому можливість ефективно та результативно працювати.

Становлення професійно вагомих характеристик у фахівця-психолога має нерозривний зв'язок із його самооцінкою. Будучи важливою складовою функціонування особистості, самооцінка впливає на формування образу соціальної дійсності, визначає характер контактів із нею, передбачає рівень довіри до різних джерел надходження інформації, ставлення до них особистості, забезпечує організацію зворотних зв'язків у всіх формах і видах взаємодії.

Самооцінка та рівень домагань кожного студента певною мірою формують його самосвідомість та визначають характеристики індивідуалізації професійного вдосконалення і майже усі види діяльності, у тому числі професійне зростання та самовдосконалення, розгортання особистісного потенціалу. Головна потреба у більш детальному вивченні феномена особистісного потенціалу майбутніх психологів із різною самооцінкою зумовлюється важливим практичним запитом сучасної науки і практики відносно наявності та повноцінного функціонування фахівців-психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної проблеми. Проблема професійного становлення та формування особистісного потенціалу практичних психологів упродовж професіоналізації часто виступає предметом наукових пошуків. Актуальні наукові праці демонструють широкий спектр чинників особистісного потенціалу фахівця-психолога та його різноманіття у феноменологічному плані.

С. І. Білзерська [1, с. 89] характеризує особистісний потенціал фахівця соціономічного профілю як сукупність особистісних спроможностей, до яких належать здатності до свободи і відповідальності, емпатії, децентрації, самовдосконалення, формування життєвої позиції, рефлексії тощо. Т. Л. Надвична, О. Я. Шаюк [3, с. 61] розглядають формування особистісного потенціалу майбутнього психолога у контексті становлення його професійної позиції, до якої належать такі складники, як ставлення до оточуючих у своїй професії, ставлення до майбутньої професійної діяльності та ставлення до самого себе як фахівця.

Т. В. Омельченко [4, с. 188] розглядає особистісний потенціал студента-психолога у контексті професійного саморозвитку майбутнього фахівця. Вона виокремлює особистісний потенціал, поряд із рефлексивністю, подоланням професійних криз, активністю, у якості вагомих чинників професійного саморозвитку фахівців-психологів.

Вагомим напрямом наукових досліджень є розгляд особистісного потенціалу студента-психолога як фактора, що пов'язаний із максимальним розвитком потенційних можливостей фахівця, його процесами самоактуалізації (В. А. Лавріненко [2, с. 104]), можливості реалізувати всі потенційні можливості протягом професійного становлення та життєвого шляху (L. Schoofs,

S. Hornung, J. Glaser [7, с. 6]); реалізації синергичності та інтегрованості особистості фахівця, поєднання різних потенційних можливостей (S. B. Kaufman [6, с. 62]). Реалізацію особистісного потенціалу фахівця-психолога К. В. Седих та К. О. Милашенко [5, с. 216] розглядають в контексті проживання пікових переживань, що розкривають майбутньому фахівцю нове бачення власного життя і є чинником самоактуалізації.

Узагальнення наукових даних дає нами можливість диференціювати особистісний потенціал студента-психолога як інтегральну властивість майбутнього фахівця, що утворюється за підсумком включення його в діяльність і складається із взаємопов'язаних та взаємозумовлених функціональних компонентів-ресурсів: особистісних здібностей, що можуть потенційно реалізуватися в професійній діяльності, професійних знань, професійно-значущих особистісних властивостей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на пильну наукову увагу до проблематики особистісного потенціалу студентів-психологів, окремі питання у цій царині залишаються невивченими, зокрема практично значущим та нагальним постає питання виокремлення компонентів особистісного потенціалу студентів-психологів та його зв'язку із самооцінкою. Це питання має надзвичайне практичне значення з огляду на постійну необхідність пошуку максимально дієвих чинників професійного зростання фахівців-психологів для реалізації ними суспільного запиту із супроводу широкого спектру клієнтів.

Метою статті виступає аналіз показників особистісного потенціалу студентів-психологів із різним рівнем самооцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вивчення сутнісних характеристик особистісного потенціалу студентів-психологів ми провели емпіричне дослідження у 2023–2024 навчальному році. До дослідницької вибірки увійшли 120 студентів-психологів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання факультету психології та соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які навчаються за освітніми програмами «Психологія» та «Кризова психологія. Соціально-психологічна реабілітація».

У якості діагностичних показників особистісного потенціалу визначено особистісні характеристики студентів-психологів та показники їх організаційних та комунікативних здібностей. З огляду на визначені показники до діагностичного арсеналу увійшли методика методика дослі-

дження самооцінки особистості (за Т. Дембо і С. Я. Рубінштейн), «Особистісний опитувальник ОПКДЕ» (Н. Рейнвальд, за описом І. П. Корчуганової) та методика «Дослідження комунікативних та організаторських схильностей» (за В. В. Сиявським, Б. А. Федоришиним). Дана публікація висвітлює окремі компоненти здійсненого емпіричного пошуку.

У якості дослідницької гіпотези виступало твердження про те, що самооцінка як вагома суб'єктивна характеристика особистості визначає специфіку особистісного потенціалу студентів-психологів. Так, студенти-психологи, які характеризуються підвищеними показниками самооцінки, імовірно, характеризуються вищими рівнями організованості, працьовитості та реалізації комунікативних і організаторських здібностей у навчально-професійній діяльності. Ці якості утворюють сформований їхній особистісний потенціал. Натомість студенти-психологи із низькою самооцінкою, скоріше за все, характеризуються зниженими пізнавальними потребами, працьовитістю, комунікативними й організаторськими здібностями, труднощами в самоорганізації, що засвідчує знижений показник їх особистісного потенціалу та не готовність до професійної діяльності в майбутньому.

Розглянемо вираженість самооцінки студентів-психологів у різних сферах життєдіяльності (рис. 1).

Як свідчать дані, представлені на рис. 1, найбільш високо розцінені студентами-психологами такі якості, як власні розумові здібності, риси характеру й індивідуально-типологічних властивостей та впевненість у собі. На противагу, досліджувані здебільшого схильні негативно оцінювати власну зовнішність та ступінь сформованості авторитету у стосунках з іншими людьми.

Так, для 54% майбутніх психологів із вибірки властива висока оцінка власних розумових здібностей. Вони вважають, що демонструють виражені здібності до навчання та реалізації інтелектуальної праці, відповідно до цього намагаються ставити перед собою високі навчально-професійні цілі, спрямовані на значний результат у своїй діяльності. На низькому рівні власні розумові здібності оцінили 35% студентів-психологів із вибірки, які схильні недооцінювати власні інтелектуальні можливості та здатність до розумової діяльності.

Окрім цього, більшість (56%) майбутніх фахівців-психологів достатньо позитивно ставиться до своїх якостей характеру та особистісних характеристик. Ці студенти вважають, що для них притаманні виражені позитивні характерологічні особливості,

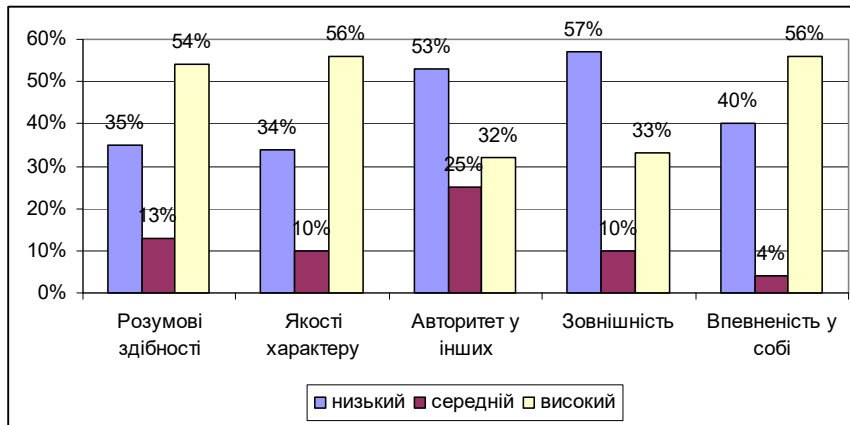

Рис. 1. Показники самооцінювання у різних сферах студентів-психологів

що дозволяють ефективно взаємодіяти з іншими людьми та реалізуватись у майбутній професії.

Окрім цього, 56% студентів-психологів характеризуються високим рівнем впевненості у собі, спрямованості на доведення своєї думки під час суперечок. Такі майбутні фахівці не відчувають негативних переживань від необхідності розширення кола своїх соціальних контактів, вони впевнені у собі та самодостатні. Невпевнені у собі та своїх компетентностях лише 40% досліджуваних, які негативно ставляться до своєї особистості та відчувають виражені труднощі у ситуаціях вимушеного спілкування.

Водночас 53% студентів-психологів недооцінює свій авторитет відносно сприйняття їх оточуючими людьми. Такі студенти-психологи вважають, що оточуючі не визнають їхні уміння та особистісні риси, зневажливо або не надто достойно до них ставляться. Орієнтація на виражене сприйняття себе як авторитету в очах оточуючих притаманна тільки 32% респондентів.

Також студенти-психологи негативно розцінюють власну зовнішність, що притаманно для 57% вибірки. Це є суттєвим показником для представників юнацького віку, протягом якого відо-

браження фізичного «Я» виступає вагомою частиною образу «Я». Більшість студентів-психологів вважає, що має недостатньо привабливий вигляд для успішної комунікації з оточуючими. Вони переконані, що мають певні недоліки у зовнішності. Позитивне ставлення до свого зовнішнього вигляду виражене у 33% досліджуваних, які позитивно оцінюють свою зовнішність.

Для перевірки сформульованої гіпотези порівняємо вираженість особистісних рис досліджуваних із різною самооцінкою, що подано на рис. 2.

Як бачимо з рис. 2, зафіксовані суттєві відмінності у проявах особистісних характеристик, що складають особистісний потенціал студентів-психологів із різною самооцінкою. Зокрема, студентам-психологам із високою самооцінкою властиві більше виражені такі аспекти потенціалу як організованість ($\chi^2=12,346$, $p\leq 0,01$), працьовитість ($\chi^2=11,072$, $p\leq 0,01$) та пізнавальний інтерес ($\chi^2=10,277$, $p\leq 0,01$). На високому рівні оцінюючи власні психологічні характеристики, компетентності та якості, вони спроможні організувати себе для навчання та майбутньої професійної діяльності, демонструють більшу наполегливість, що базується на високому рівні їх впевненості у собі

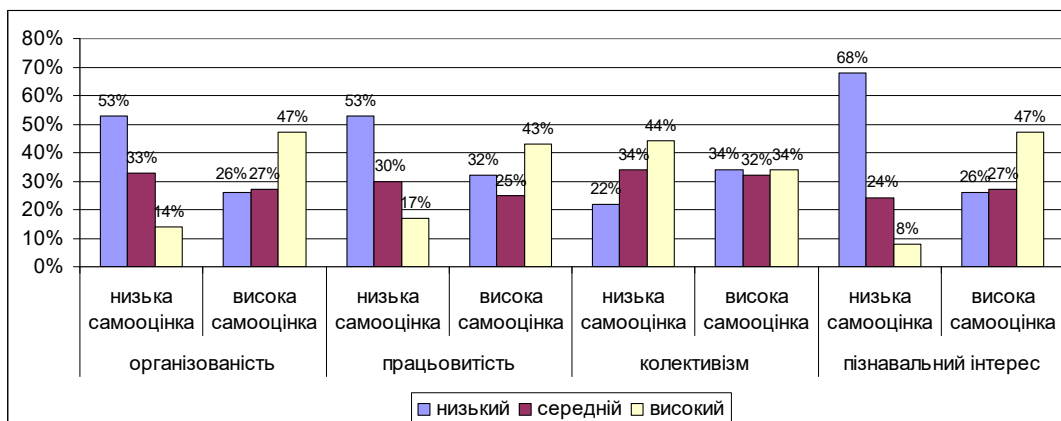

Рис. 2. Співвідношення особистісних якостей студентів-психологів із різним рівнем самооцінки

та підвищеному рівні домагань. Висока оцінка ними своїх розумових здібностей виражається у підвищеному пізнавальному інтересі, прагненні осягати нову інформацію та збагачувати знання, що є вагомими професійними якостями для психологів. Для цієї групи студентів притаманний достатньо сформований особистісний потенціал та широкий спектр потенційних можливостей стосовно професійного саморозвитку.

Натомість студенти-психологи із низькою самооцінкою характеризуються переважанням знижених показників організованості (53%), працьовитості (53%) та пізнавального інтересу (68%). Недооцінюючи власні можливості і компетентності, такі майбутні психологи не спроможні успішно організувати свою діяльність, покладаються на думку оточуючих чи роль обставин у їхньому житті. Спираючись на знижений рівень власних домагань, ці студенти заздалегідь обирають для себе легші навчальні завдання, проявляючи низький рівень працьовитості. Через те, що вони не вважають себе розумними, такі досліджувані не прагнуть пізнавати нове та збагачувати свої професійні знання. Ця група респондентів характеризується зниженим особистісним та професійним потенціалом, що пов'язаний із негативним самооцінюванням.

При цьому визначено, що студентам із різною самооцінкою властивий майже однаковий розподіл показник колективізму ($\chi^2=0,214$), виражений у 44% представників першої та 34% – другої груп. Тобто, студенти не залежно від рівня самооцінки часто схильні слідувати думці оточуючих та приймати їх правила, що є загальною тенденцією студентського віку.

Порівняємо вираженість комунікативних і організаторських здібностей у групах студен-

тів-психологів із різною самооцінкою, виділені за результатами діагностики (рис. 3).

Як видно з рис. 3, студентам-психологам із заниженою самооцінкою переважно притаманний низький рівень комунікативних і організаторських схильностей (45% низького та 20% високого рівня значення у досліджуваних). Студенти із завищеною самооцінкою схильні оцінювати свої комунікативні і організаторські схильності на більш високому рівні (60% мають високий рівень сформованості схильностей).

Таким чином, студенти із заниженою самооцінкою схильні деякою мірою недооцінювати власні комунікативні і організаторські схильності ($\chi^2=12,052$, $p\leq 0,01$), оскільки їм бракує впевненості у собі та своїх можливостях взаємодіяти з оточуючими, можливо і без реального на те підґрунтя. Вони недооцінюють свій особистісний потенціал, і мають менший спектр потенційних можливостей відносно професійного зростання і саморозвитку. При цьому студенти-психологи з завищеною самооцінкою схильні деякою мірою переоцінювати власні комунікативні і організаторські схильності, адже вони більше орієнтовані на ідеальні уявлення про власні характеристики. Кожен із даних випадків виступає перешкодою у процесі професіоналізації майбутніх психологів та реалізації їх потенціалу. Оскільки завищене оцінювання власних схильностей може призвести до недооцінки реально існуючих проблем у комунікації, нестачі умінь організовувати роботи, ефективно встановлювати комунікативний контакт. У даному випадку студенти розцінюють свій особистісний потенціал як необґрунтовано високий. Недооцінювання власних якостей також може бути перешкодою, адже через невпевненість у собі і своїх можливостях студенти можуть

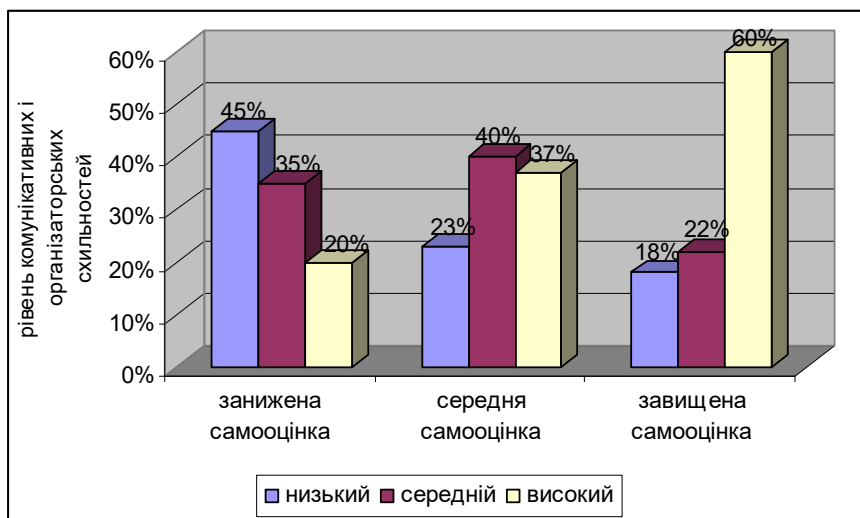

Рис. 3. Сформованість комунікативних і організаторських здібностей у студентів-психологів із різною самооцінкою

неадекватно розцінювати власні можливості, не приймаючи до уваги свій потенціал і дійсно сформовані уміння. Це супроводжується сприйняттям свого потенціалу як неадекватно заниженого.

При цьому студенти-психологи із середньою самооцінкою схильні адекватно розцінювати власні комунікативні і організаторські схильності на основі аналізу ситуацій реальної взаємодії, співвіднесення своїх поведінкових проявів із певними критеріями. Внаслідок чого вони можуть спиратися на «сильні сторони своєї особистості», наявний дійсний особистісний потенціал і корегувати певні проблеми чи приділяти увагу недостатньо розвиненим професійним якостям.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що самооцінка виступає вагомим чинником особистісного потенціалу студентів-психологів. Зокрема, студенти-психологи, які характеризуються підвищеними показниками самооцінки, характеризуються вищими рівнями організованості, працьовитості та реалізації комунікативних і організаторських здібностей у навчально-професійній діяльності. Ці якості утворюють сформований їх особистісний потенціал. Натомість студенти-психологи із низькою самооцінкою характеризуються зниженими пізнавальними потребами, працьовитістю, комунікативними і організаторськими здібностями, труднощами в самоорганізації, що засвідчує знижений показник їх особистісного потенціалу та не готовність до професійної діяльності в майбутньому.

Список літератури:

1. Білозерська С.І. Особистісний потенціал у структурі особистості викладача. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2021. Т. 32(71). № 1. С. 87–92.
2. Лаврінченко В.А. Емпіричне дослідження показників самоактуалізації студентів-психологів. *Психологія і особистість*. 2023. № 1. С. 97–108.
3. Надвична Т.Л., Шаук О.Я. Особливості розвитку професійно-особистісного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33(72). № 6. С. 58–62.
4. Омельченко Т.В. Саморозвиток майбутніх психологів в період професійного навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. Issue 181, Vol. VI (75). P. 69–72.
5. Седих К.В., Милашенко К.О. Психологічний аналіз пікових переживань як чинника самоактуалі-

зації особистості. *Психологія і особистість*. 2020. № 2. С. 205–222.

6. Kaufman S.B. Self-actualizing people in the 21st century: integration with contemporary theory and research on personality and well-being. *Journal of Humanistic psychology*. 2023. Volume 63. Issue 1. P. 51–83.

7. Schoofs L., Hornung S., Glaser J. Prospective effects of social support on self-actualization at work – The mediating role of basic psychological need fulfillment. *Acta Psychologica*. 2022. Volume 228. P. 1–9.

References:

1. Bilozerska, S.I. (2021). Osobystisnyi potentsial u strukturi osobystosti vykladacha [Personal potential in the structure of a teacher's personality]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia [Scientific notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Psychology]*, 32(71), 1, 87–92 [in Ukrainian].
2. Kaufman, S.B. (2023). Self-actualizing people in the 21st century: integration with contemporary theory and research on personality and well-being. *Journal of Humanistic psychology*, 63, 1, 51–83.
3. Lavrinenko, V.A. (2023). Empyrychne doslidzhennia pokaznykiv samoaktualizatsii studentiv-psykholohiv [Empirical study of self-actualization indicators of psychology students]. *Psihologija i osobistist' [Psychology and personality]*, 1, 97–108 [in Ukrainian].
4. Nadvynychna, T.L., & Shaiuk, O.Ya. (2022). Osoblyvosti rozvytku profesiino-osobystisnoho potentsialu studentiv-psykholohiv pid chas navchannia u ZVO [Peculiarities of the development of professional and personal potential of psychology students during their studies at higher education institutions]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia [Scientific notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Psychology]*, 33(72), 6, 58–62 [in Ukrainian].
5. Omelchenko, T. V. (2018). Samorozvytok maibutnix psykholohiv v period profesiinoho navchannia [Self-development of future psychologists during professional training]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 181, VI (75), 69–72 [in Ukrainian].
6. Schoofs, L., Hornung, S., & Glaser, J. (2022). Prospective effects of social support on self-actualization at work – The mediating role of basic psychological need fulfillment. *Acta Psychologica*, 228, 1–9.
7. Sedykh, K.V., & Mylashenko, K.O. (2020). Psykholohichniy analiz pikovykh perezhyvann yak chynnyka samoaktualizatsii osobystosti [Psychological analysis of peak experiences as a factor of self-actualization of the individual]. *Psihologija i osobistist' [Psychology and personality]*, 2, 205–222 [in Ukrainian].

© В. А. Лаврінченко, 2024

Науково-методична стаття

Надійшла до редакції 28.11.2024

Прийнято до публікації 18.12.2024